

La contolla dalla cumpignia da mats sur tutta morala

“Ei han tenu il nas e la bucca dalla feglia, ch’ella stueva bunamein stenscher, tratg per las ureglias e strubiau il tgau e lu tratg ella digl uaul giu.” Aschia secloma ei ella denunziasiun al mistral da cumin ch’ei scretta dil bab dalla feglia ch’ei vegnida maltractada. Il cass pren la via usitada da quels onns.

La tgisa agl Uffeci circuital

Il sutsignau tgisa ils mats ch’ein sedepurtai maltscheccamein viers mia feglia. *Ei stracta da tschun giuvens ella vegliadetgna denter 20 e 25 onns, dus da Rueras, in da Selva, in da Sedrun e l’auter da Camischolas. Il schabetg ei succedius ils onns 1940.*

La dumengia da Sontgilcrest ha mia feglia accumpignau mias niazas da Rueras a Selva. Circa mesa las diesch dalla sera ei mia feglia vegnida anora en cumpignia cun in giuven da Gonda. A Sumsassi ein els dus vegni attaccai da plirs giuvens, che spitgavan sin els. Quels fuvan gia leu allas sis dalla sera, cura che mia dunna ei ida in toc cun sia sora viers Selva.

Ei han tenu il nas e la bucca dalla feglia, ch’ella stueva bunamein stenscher, tratg per las ureglias e strubiau il tgau e lu tratg ella digl uaul giu. Suenter quei ein quater scappai. Il giuven e la feglia ein ir encunter casa. Ils caltscheuls fuvan tut empaglia. Jeu viel ch’ils giuvens vegnien pri amauns per quella maltscheccadad e maltractada e stoiel pretender ch’els laschien cun bien mia feglia.

Per las dolurs caschunadas, pil resti lavagau e per las spensas d’ira las vias, pretendel jeu 65 frs., ch’ein da pagar agl Uffeci circuital. Da quels sa il mistral dar 50 frs. alla Cumpignia da mats da Tujetsch. Sch’ils culpents reconuschan e pagan quella pretensiun ed exculpeschan lur maltscheccadad, sche saiel jeu desister dalla tgisa. Cass cuntrari viel jeu ch’il cass vegni tractaus dalla dertgira sco la lescha perscriva.

Citaziun da treis dils tschun giuvens avon il mistral

Vus essas tgisai da haver maltractau ina giuvna da Rueras la sera da Sontgilcrest a Sumsassi. Cheutras vegnis Vus citai avon il sutsignau uffeci per l’inquisiziun. Nus fagein expressivamein attents sin las consequenzas stipuladas ella lescha per citai che cumparan buc.

Protocol d’inquisiziun

Citau sco tgisau ed admonius tier la verdad depona el.

Vus essas tgisai dad esser stai gideivels tier la maltractada d’ina giuvna la sera da Sontgilcrest da Rueras. Tgei scheis da quei?

Fuvel en cumpignia cun tschun mats. A Sumsassi, S.Brida, havein nus cattau adagur duas mattauns che vegnevan dil stradun en. In tschancun suenter ein dus mats vegni e suatiu las mattas. Nus havein laghiau ora els. In mat ei ius cun la matta da Rueras e l’auter cun ina da Selva. Ils dus pèrs mavan in tschancun in ord l’auter e mavan a bratsch. Quei ha cudizzau nus da laghiar ora vinavon ils pèrs. Nus savevan aber ch’els dus stuevien turnar anavos e perquei havein nus spitgau sin il retuorn. Anen ein ei ir circa allas sis dalla sera e returnai circa allas nov e mesa. Cura ch’els ein stai siado in toc ein els turnai engiu tochen S. Brida, i giusum e mirau surengiu e lu ir in tschancun digl uaul giuaden. Nus havein laghegiu ora e savein dir ch’ei sedepurtavien buca fetg bein giudencheu e stai bienaditg. Silsuenter ein els turnai ensi in toc. Poda ch’els ein stai lu si Selva. Cura ch’els ein turnai anoragiu per ir encunter casa fuva ei gia bien e stgir. Els vegnevan a bratsch. Lu havein nus pigliau els. Jeu hael pigliau il giuven e tenu el cun dus auters, dus han pigliau amauns la giuvna. Forsa tschun minutas.

Sin la proposiziun dil tgisader vi jeu lu dar risposta en scret enteifer diesch dis.

Protocol d'inquisiziun d'in dils auters giuvens

Vus essas tgisai dad era stai gideivels vid maltractar ina giuvna la dumengia da Sontgilcrest. Tgei scheis da quei?

Jeu mavel quella sera a mises. A Sumsassi haiel suatiu quater giuvens. Quels han raquintau a mi, ch'els hagien viu in mat cun ina giuvna, ch'ei mavien pigl uaul entuorn e sedepurtavien mal. Quels dus seigien ussa ir si encunter Selva e stoppien vonzei vegnir anavos. Lu haiel jeu detg, che jeu stetti era cun els e nus havein fatg ils plans da prender amauns quels dus cherlis. Da mesa las diesch ein els vegni anavos e lu havein nus pigliau els. Jeu e ed in auter havein pigliau la matta, havein tratg ella circa dus meters sut via giu, mo buca maltractau. Ei po dar ch'ella ei vegnida empau maltschec giun plaun. Tratg per las ureglias, teniu la bucca e strubiau il tgau sco la tgisa menziunescha, hai jeu buca fatg. Quei che nus havein fatg sa buca vegnir quintau per maltractament.

Ariguard la tgisa cun la proposiziun da pagar 65 frs. viel haver endamen cun ils cumpogns e dar part enteifer 15 dis.

Protocol d'inquisiziun d'in ulteriur giuven

Vus essas tgisai da haver maltractau ensemen cun auters ina giuvna la dumengia da Sontgilcrest a Sumsassi. Tgei scheis da quei?

Jeu fuvel en cumpignia cun quater giuvens. Havein observau ch'in giuven ed ina giuvna mavan pigl uaul entuorn e sedepurtavan mal. Nus havein fatg ils plans da prender amauns els. Cura ch'els ein turnai anavos havein nus pegliau els. In giuven ed jeu havein pegliau la matta e fiers ella dalla plaunca giu circa 3 – 4 meters. Jeu haiel era teniu la bucca ad ella. Jeu creiel aber buca da haver maltractau ella.

Ariguard la proposiziun dil tgisader da pagar ensemen 65 frs. viel haver endamen culs auters e dar part enteifer 15 dis.

Reponderaziun dil tgisader

Cheutras dundel part, che suenter haver ponderau mia questiuon madiramein, sundel jeu seresolvius da schar ruassar ad interim la caussa. Jeu paghel mez las spesas da tochen uss. Els san tarmetter a mi il quen ni che jeu sai era clamar inaga ch'ins vegn a Mustér. Jeu resavel denton aunc il dretg da purtar tgisa per cass da tuts cass. Sche jeu desistel per il mument da purtar tgisa, daventa quei buc per tema da mia caussa, anzi per evitar malemperneivladads generalas denter ils giuvens, che savessen sco l'exprienza en auters loghens muossa, esser la consequenza da quella questiuon. Pia ad interim prendel jeu la caussa per liquidada.

Il mistral rispunda

En caussa dils giuvens ariguard maltractament da vossa feglia essan nus en possess da vossa brev. Cun quella retergeis Vus la tgisa encunter ils numnai mats e pagheis sez ils cuosts occurri d'inquisiziun. Quels muntan oz sin 30.30 frs., che san vegnir pagai sil schec postal dil cumin dalla Cadi.

Cura ch'ina tgisa vegn retratga stuessen nus dar part quei als tgisai. Ei cunvegn forza denton da spitgar cun quei, per cass che Vus havesses tonaton el senn da schar cuntinuar vonzei cul cass.

Per conclusiun

Las statutas dalla cumpignia da mats digl onn 1929 preciseschan la survigilonza morala da quella: Tuts deputaments immorals davart d'indigens sco da jasters vegn la cumpignia da mats a cumbatter.